

ŽMOGAUS MİSLĖ – VAIKO AKYSE

Jei ne kunigas, būtų buvęs literatas, gal literatūros mokytojas, mokęs gimtojo žodžio vaikus – šviesiąją, šiltąją, mieląją žmonių bendruomenės dalį, būtų kūnu stojęs už juos esant sunkesnei situacijai, ėjęs už juos ar bent su jais mirti (kaip Maksimilianas Kolbė), jei būtų reikėję. Iki gyvenimo pabaigos Monsinjoras sieloje išlaikė poetiško vaikiškumo, išsiliesio ir begaline meile vaikams. Nuotrauka iš pirmosios dvasinės tarnybos vietos – Kalesninkų parapijos, 1947-ųjų vasaros: tarp kelių dešimčių vaikų šviesiais drabuželiais. Užrašas, likęs istorijai: *Lietuvių jaunoji Karta prie pirmosios Šv. Komunijos*. Vilniaus Arkikatedroje jis kviesdavosi vaikus kuo arčiau altoriaus, jo vienuoliktos valandos vaikų Mišios buvo stebuklingas kūrinys. Švelniai pabardavo moteris – jūs, močiutės, neriškiukite savo nuodėmių nuo gimimo dienos, Dievulis atleis... Vaikai mažes laukia... Kai Katedroje pasirodydavo vaikų iš Vabalninko, kartodavo – jie patys gražiausi... Prieš kelis dešimtmečius laiške buvo parašęs įsidėmėtinus žodžius: „Ar Jūs dar nežinote, kodėl aš taip kartais ieškau vaikų draugystės? Kodėl man taip kartais norisi į jų akis žiūrėti? Tai jų akyse – gyvena šaukliai, mane šaukią gyventi. Ar Jūs įsižiūrėjote gerai, koks jų juokas? Tai jų juoke aš ieškau D(ievo) karalystės grožio.” Tai ne šiaip sau, dėl pasakymo. Tikėjo esant Dievo karalystės grožį, ieškojo į jį kelių, prasižedančių žemėje. Gali būti, kad žmogaus mįslė iš tiesų slypi vaiko, atėjusio iš ten, akyse. Koks yra pasaulis, matyti iš vaikų. Tereikia atidžiai įsižiūrėti į jų akis, klausytis jų juoko. Iš čia prasideda išminties takas. Kodėl savo skvarbioje ir negailestingoje ontologijoje F. Dostojevskis tiek dėmesio skyrė vaikams, kodėl Ivano Karamazovo maištą, jo „norą grąžinti savo bilietą” į antropofagišką pasaulį motyvavo ir nekaltų vaikų kentėjimu? „Ir jei vaikų kančios turėjo papildyti tą kančių sumą, kuri buvo būtina reikalinga nupirkti tiesai, tai aš iš anksto tvirtinu, kad visa tiesa neverta šitos kainos”. (F. Dostojevskis, „Broliai Karamazovai”).

Pasaulis nevertas nekalto vaiko ašaros, – šią, kiek perkeistą, F. Dostojevskio mintį Monsinjoras yra ne sykį sakęs. Kaip ir išganančio grožio formulę. Grožis nepriklauso tik menui, grožis yra svarbiausia būtų harmonizuojanti galia. Monsinjoras jautė, kad pasaulis vis labiau nusikalsta šiai harmonijai nusikalsdamas vaikams, kurie pirmieji žūsta stichijose, avarijose, įkaitų dramose, katastrofose. Vaikams, skaudžiai, nepagydomai sergantiems užterštame, užnuodytame gyvenime, skurstantiems, apleistiems, paliktiems, pamestiems, nereikalingiems. Vaikams, sunkiai nusikalstantiems. Vaikų ir paauglių sunkių nusikaltimų skaičius yra mažesnis negu jų savižudybių. Monsinjoras nujautė didėjančią vaikų gyvenimo krizę; nematė kitos išeities – tik meilę, reiškiamą konkrečiu rūpesčiu. Kiek komisijų, skirtų nepilnamečiams nusikaltėliams, beglobiams, neįgaliems vaikams, į kurias įėjo Monsinjoras, – bent palaikydamas savo žodžiu ir autoritetu.

Tautai, kuri nebemyli savo vaikų (kiek kūdikių, vaikų namų, internatinių mokyklų turime; gimsta vis mažiau, o prieglaudų reikia vis daugiau), gresia didžiausias pavojus.

Viktorija Daujotytė

Iš knygos „Žmogus ir jo kalnas: apie Monsinjurą Kazimierą Vasiliauską”, 2005.

Stanisław F. Fleury.

Fleury vaikai. Iš kairės: Witoldas, Henrykas ir Wacława. Apie 1900.

* * *

Kur jūs, berniukai, ką žaidėte smėly,
lakstėt po pievas lig valios?
Kur jūsų akys, gilios ir mėlynos,
kur jūs žole dabar želiat?

Kas pirštines mezga ir ado,
kas rankšluosčius jums siuvinėja?
Kokią tėviškę kitą suradot,
koks ten smėlis ir vėjai?

Žolės virš jūsų ir laikas. Ir kelias.
Kelias jūsų vargų...
Ar buvo įsmeigt kam į žemę lentelę
su pavarde ir su vardu?

Marcelijus Martinaitis

Kitame numeryje:

- Stasys Goštautas. Užrašai iš Poznanės.
- Pokalbis su prof. Violeta Kelertiene.
- Birutės Pūkelevičiūtės „Atradimo ruduo”.

Redaguoja **Renata Šerelytė** rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja **Jonas Kuprys**

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Viktorija Daujotytė. Žmogaus mįslė – vaiko akyse.
- 2-as psl. Stasys Goštautas. Užrašai iš Poznanės.
- 3-as psl. Irena Slavinskaitė. Būties dovanos.
- 4-as psl. Tavęs aš, Viešpatie, laikausi...
- 5-as psl. Rasa Bražėnaitė. „Niekur nėra taip gera, kaip Anykščiuose...”
- 6-as psl. Laurynas R. Misevičius. Žydrosios paukštės pasaka.
- 7-as psl. Stanislovas Abromavičius. Partizanų motinos.
- 8-as psl. Romualdas Kriaučiūnas. „Lietuva bus tokia...”

Užrašai iš Poznanės

„Jaunosios Lenkijos“ įtaka M. K. Čiurlionio mene

STASYS GOŠTAUTAS

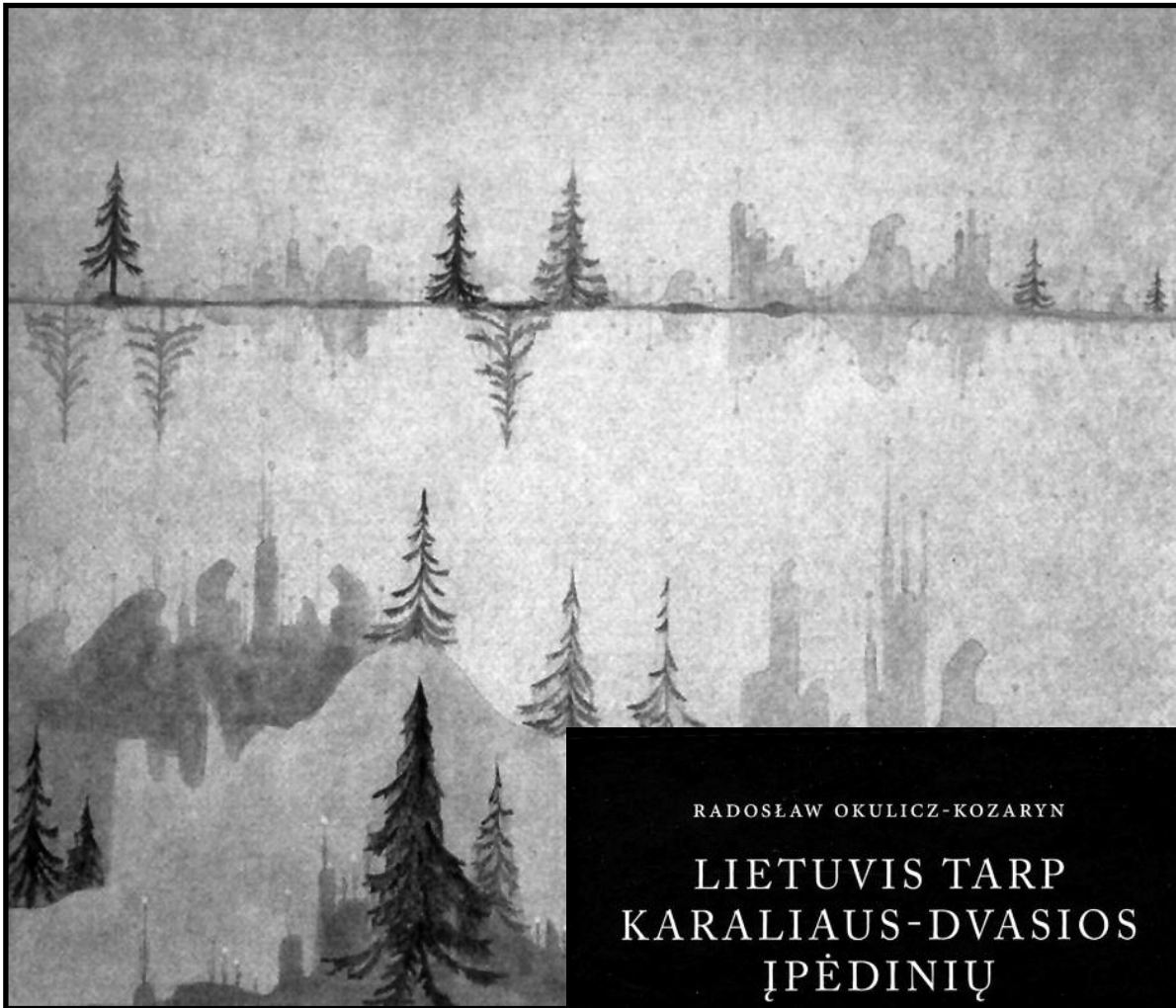
Radosław Okulicz-Kozaryn. *Lietuvis tarp Karaliaus-Dvasios įpėdinių: Čiurlionio kūryba „Jaunosios Lenkijos“ kontekste*. Vilnius, „Versus aureus“, 2009. Iš lenkų k. vertė Vytautas Dekšnys.

Iš pirmo žvilgsnio galima suprasti, kad tai – pirmą kartą lietuviškai išleidžiama knyga, kuri akademiškai peržiūri *Młoda Polska* (Jaunosios Lenkijos) įtaką ne tik M. K. Čiurlioniui, bet ir Lietuvos menui XX a. pradžioje. Tai gana ambicingas projektas, ir pažiūrėjus į profesionalų Radosławo OkuliczKozaryno darbą, stebėtina, kad Poznanės Adomo Mickevičiaus universiteto profesorius pasistengė savo habilitacinę disertaciją apie Julij Slovackį pirma išleisti lietuviškai, nei angliškai. Nėra, kaip mes įpratę matyti, angliškos santraukos. Tai iš karto parodo autoriaus susirūpinimą Lietuva ir jos menu, perduotu Lietuvos meno istorikams. Skaitydama Okulicz-Kozaryno straipsnius apie *Jaunąją Lenkiją*, Rasa Andriušytė-Žukienė, dar prieš pasirodant Okulicz-Kozaryno veikalui, parašė savo disertacijos *M. K. Čiurlionis: tarp simbolizmo ir modernizmo* pirmąjį skyrių jau iš lietuviško taško.

Aptariant Okulicz-Kozaryno (arba draugiškai – Radeko) veikalą, reikia gerai nusimanyti, kas iš tiesų vyko Varšuvoje, kai Čiurlionis persikėlė į ją iš Leipzigo, kuriame gavo dar vieną diplomą (1902 m.), bet staiga pakeitė kryptį ir pradėjo dailės studijas. Nekreipti dėmesio į tą laikotarpį ar jo nesusprasti – nuostolis Čiurlionio kūrybinio palikimo tyrinėjimuose, ir reikia stebėtis, kad autorius tiek metų rašė tokią svarbią studiją. Nežinau, ar mes turime ekspertų, kurie galėtų šitą darbą įvertinti – aš turiu pasitikėti savo draugu ir bandyti pristatyti jo kruopščiai paruoštą disertaciją tokią, kokia ji yra. Daug temų man visai naujos, ir ilgas jų išdėstymas kartais pasidaro neaiškus.

Kiek Čiurlionį iš tiesų veikė lenkų įtaka, sunku nustatyti, nes ne tik kalba, meno ir muzikos mokyklos, bet taip pat draugai bei pažįstami sudarė aplinką, lemiančią Čiurlionio meną. Dailininkas nėra pasakęs nė vieno blogo žodžio apie lenkus, nebent tada, kai jo tėvą išvarė iš vargonininko tarnybos. Šiaip jau žiūrėjo į lenkų tautą su pagarba, kaip į vyresnįjį brolių, kuris rūpinosi Lenkijos ir Lietuvos išlaisvinimu iš rusų jungo. Tad Čiurlionis gal pasitarnauja ne tik sukurdamas lietuvišką meną, bet ir prisidedamas prie Lietuvos sąmoningumo – pastarasis atvedė į nepriklausomybę. Nenuostabu, nes iki antrojo sukilimo ir Muravjovo įstatymo, uždraudusio rašyti lotyniškais raidėmis (Muravjovas vadino jas lenkiškomis) pagalba, carinė Rusija labai norėjo atskirti Lietuvą nuo Lenkijos, manydama, kad tokiu būdu lietuviai greičiau surusės. Išėjo atvirkščiai – lietuviai išmoko rašyti ir skaityti lietuviškai ir net įstengė sudaryti naują alfabetą, kuris labiau tikėtų lietuvių kalbai, ir pradėjo kurti visus menus, semdami iš idėjų ir įkvėpimo iš turtingo liaudies palikimo.

Jeigu norime žinoti visą Čiurlionio biografiją, turime atsiversti Vytauto Landsbergio knygą *Visas Čiurlionis*. Jeigu norime sužinoti, kas, kada, kur parašė ką nors vertingesnio apie Čiurlionį, turbūt nerastume geresnės santraukos, kaip 25 puslapių įžanga iš leidinio *Lietuvis tarp Karaliaus-Dvasios įpėdinių: Čiurlionio kūryba „Jaunosios Lenkijos“ kontekste*, knygos apie Juliusą Slovackį ir Tadeusą Micińskį. Niekas iki šiol taip rimtai ir akademiškai neparašė

M. K. Čiurlionis, Fuga.

apie *Młoda Polska* ir Čiurlionį, kaip kad Radekas. Iki šiol lietuviai į Čiurlionio skolą Lenkijai pernelyg nekreipė dėmesio, tai turbūt L. Zeligowskio (1865–1947) armijos savivaliavimo Vilniaus krašte pasekmės. Bet negalime paneigti to, kad Čiurlionis augo ir mokėsi veikiamas lenkų įtakos. Nebuvo kitos – Vakarai buvo nepasiekiami, o su Maskva mažai kas norėjo derėtis.

Čiurlionis suvokė, kad 1900–1911 m. ne Paryžius, bet Munchenas buvo Europos meno centras. Ne kartą stebėjausi, kaip jis galėjo sakyti, kad Paryžiaus mokykla, su kuria jis susipažino Munchene, padarė jam menką įspūdį, kad ten – nieko naujo. Gal šiuo atveju tai ir suprantama – visos naujovės tuo metu ėjo per *Jugendstil* ir *Die Brücke*, tiltą į modernizmą. Gal ekspresionizmas buvo svarbesnis už kubizmą, kas žino. Galop prancūzų ir vokiečių modernizmas derėjosi su ką tik atrastu primityvistų menu, Kirchneris ir Picasso iškraipė Afrikos

kaukes kubizmo ir ekspresionizmo labui.

Veikalas turi keturias dalis. Išsyk sunku suprasti, kodėl pirmojoje dalyje tiek vietos skiriama „prieblandos estetikai“ (*Stimmung*), tik paskui paaiškėja, kad tai – įvadas į neoromantizmą, nes, pasak autoriaus, *Jaunoji Lenkija* – vėlyvoji romantizmo išdava, kuri veikė Čiurlionį, *Jaunosios Lietuvos* atstovą. Jeigu romantizmas, tai kuris? Egzistuoja Šiaurės Europos romantizmas, Rytų romantizmas, bet taip vėlai vargu ar rasime jį Vakaruose ar JAV, nebent prisidengusį simbolizmo vardu. Nežinau, ar taip teigdamas autorius yra teisingas dailininko atžvilgiu, bet iš kitos pusės, romantikai sukūrė valstybes, o XIX a. pabaigoje Lenkijai ir Lietuvai už tai nebuvo nieko svarbesnio. Pirmojo ir antrojo sukilimo dalyviai dauguma buvo romantikai, pavyzdžiui, pirmojo sukilimo dalyvis, romantikas Maurycas Mochnackis (1804–1834), pastebėjęs, kad debesys danguje – „tai tarsi fantastinės žemės mintys“. Beveik šimtas metų prieš Čiurlionio debesų obsesiją.

Tęsinys kitame numeryje

Pats gyvenimą švenčiausių rasiu

Ir aprašysiu: tą saulėgrąžą auksinę dvasių,

Kur savo veidu nuolatos į saulę kreipias,

Ir kraštą, kurs maldauja laisvės, nuo raudų nuleipęs.

Aš tarsi gluosnis, virš kapų šakas iškėlęs,

Pažadinsiu tėvus, sumigusius prie prakartėlės,

Aušrinės apšviestus... Grąžinsiu seną kūną.

Prikelsiu Lietuvą, kur ežerų tamsybėj tūno.

Juliusz Slowacki. Sapnuoju aš
(vertė Albinas Žukauskas)

BŪTIES DOVANOS

IRENA SLAVINSKAITĖ

A nksčiau publikavusi filologinę studiją („Harmonijos formos“, išleido Katalikų teologijos fakultetas Vytauto Didžiojo universitete Kaune 1998 m.) apie Kęstučio A. Trimako pirmąją evangelinių mąstymų knygą „Ieškančiojo pėdsakai“ (išleido „Židiny“ Čikagoje 1989 m.), literatūrologė dr. Irena Slavinskaitė dabar šioje recenzijoje pažvelgia į jo antrąjį eilėraščių rinkinį „Jis man dovanojo būtį“ (Gyvybės kultūros leidinys. Marijonų tal-kininkų centras, 2010).

I. BENDROS KATEGORIJOS IR POŽIŪRIAI

Pasaulyje nuolat vyksta gėrio ir blogio kova. Poezija yra šviesos laukas. Ją kuria įvairūs menininkai, bet visiems jiems būdinga vidinė inteligencija. Būtent tokio inteligentiškumo pavyzdys šiuolaikinėje lietuvių literatūroje yra ir Kęstučio A. Trimako kūryba. Ji atvira kiekvienam, humaniška. Jos kriterijai aukšti, kultūriniai akiračiai platus ir gilūs.

Tai nulėmė K. Trimako kūrybos tematika. Abi šio autoriaus poezijos knygos („Ieškančiojo pėdsakai“ ir „Jis dovanojo man būtį“) yra, pasauliečio požiūriu, religinės tiek, kiek seka Jėzaus Evangelija. Bet sykiu tai yra būtent poezija, nes kūryba be religinių filosofinių pagrindų tėra tik mėginimas kurti meną. Toks menas nebūna pagrįstas tikru gyvenimo pažinimu. Jis visada rizikuoja savo garbe, orumu, jam trūksta išminties. Personalumo tokiam mene būna apstu. Jis apsilenkia su esmėmis, jų etiniu ir estetiniu pažinimu. Net neabejotina, kad tai, kas žmogiška, yra vertybė. Bet ji tik potenciali, sąlygiška. Menui ir gyvenimui trūksta kaip tik būtiškumo – to, kas lemia kultūrą, tuo pačiu ugdo ir individualumą. Toks menas padeda suvokti save ir savo žmogiškąjį pašaukimą. Tai atsitiko ir laimingu Kęstučio Trimako poetinės kūrybos atveju. Autorius liko atviras tiesai, jos paieškai.

Tos tiesos K. Trimako kūryboje ieškoma, ji tyrinėjama, stebima. Autorius ir jo meninė sistema remiasi ir literatūra, ir filosofija – gyvenimo išminties pažinimu. Aišku, kad Absoluti Tiesa žmogui yra tik siekiamybė. Klystame, apsigauname ir apgau name kitus net neučia. Bet viena yra siekti tiesos ir ją išpažinti, kita – būti jos opo-mentu. Būtent šis kriterijus – Absoluti Tiesa – K. Trimako kūrybą pavertė dvasine estetine kultūra. Ji atstovauja lietuvių literatūrą ir turėtų įtikinti net religinio pobūdžio kūrybai skeptišką ir abejingą poezijos vertintoją.

Šiuo požiūriu lietuvių literatūros kritika ir mokslas atsilieka nuo nuoširdaus, išsilavinusio, į aukštą dvasinę kultūrą linkusio skaitytojo. O tokių skaitytojų Kęstučio Trimako kūryba turi daug. Nuo „Ieškančiojo pėdsakų“ pirmojo leidimo 1998 metais praėjo beveik penkiolika metų. Tai svarus laikotarpis ir išbandymas. Bet galų gale lemia ne laikas. Yra rašytojų, kurie garsūs lietuvių literatūroje vos vienu ar keliais kūriniais. Pagaliau sėkmę gali lemti ir vienas kūrinys. Religinės literatūros srityje taip įamžino save A. Strazdas garsiąja „Giesme prieš Mišią“ („Pulkim ant kelių, visi krikščionys...“). Tai įvyko XIX amžiaus pirmoje pusėje. Maironis išgarsino lietuvių religinę klasiką „Marijos

giesme“ („Marija, Marija, skaisčiausia lelija...“). Ji publikuota XIX amžiaus pabaigoje. Būdinga, kad minėti religiniai kūriniai (juk niekas tuo neabejoja) išgarsino lietuvių kultūrą, yra jos klasikinės paveldas. Jiems sukurta muzika. Maironio „Marijos giesmei“ ją sukūrė įžymus kompozitorius A. Kačanauskas.

Kad religinė poezija yra itin subtili ir sudėtinga kūryba, liudija ir tai, kad, palyginus su pasaulietine, jos sukuriamą nedaug. Antra, ji mažai kam pavyksta. Gal dar todėl pasauliečiai poetai jai yra tokie kritiški, nenuolaidūs. Net Maironiui pavyko tobulai įkūnyti tik vieną iš dviejų „Marijos giesmių“. Bet, vertinant kultūrą, svarbūs ir paklausa, ir skaitytojas. Religinei kultūrai ir literatūrai Lietuvoje dar tik lemta ir atgimti, ir subręsti. Tad, be abejo, vos ne kiekvienas religinis tekstas (ne tik poezijos knyga) yra neįkainojamai svarbūs. Ši kultūra dar tik ugdosi, tuo pačiu ugdo savo skaitytojus ir vertintojus. Kol kas tai dažniausiai būna religinių pažiūrų žmonės. Jie ir telkiasi daugiausia religinių apeigų vietose. Bene dažniausiai bažnyčiose ar prie jų. Dar kartą norisi pabrėžti, kad geros religinės lietuvių poezijos labai trūksta. Ji turėtų skambėti plačiai, ją galėtų lydėti ir kiti menai, ypač muzika. Juk lietuvių sakralinė muzika tokia garsi. To palinkėtume ir sakralinei lietuvių literatūrai.

Kaip pažymėta, K. Trimako eilėraščių knygai „Ieškančiojo pėdsakai“ kompozitorius Benjaminas Alekna yra sukūręs šiam kūrinui orkestrinę simfoniją, pritaikytą mišriam chorui. Tokią padėtį ir apskritai šio autoriaus literatūrinį pripažinimą sąlygoja ir K. Trimako mokslinė veikla, daugybė paskaitų, susitikimų su visuomene, įvykusių per universitetus, kunigų seminarias, mokyklas, netgi Lukiškių kalėjimą. Be abejo, kūrybai atstovauti visada yra be galo sudėtingas uždavinys. Juk jis skatina požiūrius, ugdo ir literatūros publikavimo, ir vertinimo tradicijas. Būtent ši problema iškyla ir dabartinei lietuvių literatūrinei kultūrai, ir netgi ekonomiškai tvirtesnėms už Lietuvą šalims. Kultūrą reprezentuoja ne tik autorius, bet ir redaktoriai, vertėjai, konsultantai, mokslo ir kritikos specialistai. Tik taip gali būti atstovaujamas ir tinkamai įtakotas ir religinis, arba sakralinis, poezijos pobūdis. Toks menas turi lemiama reikšmę humanistinei žmogaus saviu-klai ir brandai. Kaip didelį, nesminį poveikį galintį turėti estetinį reiškinį vertinu ir Kęstučio Trimako kūrybą – ne tik publikacijas, bet ir kitas jos poveikio bei paplitimo formas.

Tarp K. Trimako kūrybos filosofijos ir estetikos nėra prarajos. Būtent šiems dėmenims, kaip rodo kitų autorių literatūrinė praktika, trūksta darnos. K. Trimako kūryboje bendra estatinė linkmė išlaiko pusiausvyrą. Taigi tokia kūryba mąsto, nori ir ragina suprasti bei supoetina pasaulį. Ji esminga,

reikalinga, neįkyri, nedidaktiška. Autorius prabyla pirmiausia sau, o tik po to kitiems. Jis mąsto per poeziją, eiliuota forma. Tai kiekvienam sunku, reikalauja talento, intuicijos ir įgūdžių. Tuo labiau tai atsakinga, kad K. Trimakui teko ieškoti naujų raiškos formų. Jos priartėjo prie eilėraščio ir poetinio apmąstymo struktūrų, sugebėdamos lyriškai išgyventi ir etiškai dramatiškai mąstyti. Visi šie trys estetikos pradai būdingi K. Trimako lite-

ratūrinei kūrybai, bet ši kūryba įvairuoja ir tai lemia poetinio vaizdo dinamiką ir skirtybes.

K. Trimakas savo kūryba ištikimai išsaugojo dėmesį Dievui. Apie tai yra rašęs žurnale „Aidai“ profesorius prelatas A. Rubšys (žr. 1991 m. Nr. 1). Rašytojo vardą K. Trimakui yra pripažinęs išeivijos literatas ir literatūros kritikas Alf. Tyruolis („Tėviškės žiburiai“, 1990 06 12). Įsidėmėtina, kad Alf. Tyruolis yra pripažinęs K. Trimako poetinei kūrybai modernumą. Greičiau sakyčiau, kad tai ne tik modernumas, bet ir naujumas, arba tai, kas vadinama literatūros moksle originalumu. Palyginkime ir A. Lukšytės-Grininės nuomonę („Mūsų Pastogė“, Australija, 1990 06 11). Vis dėlto la-

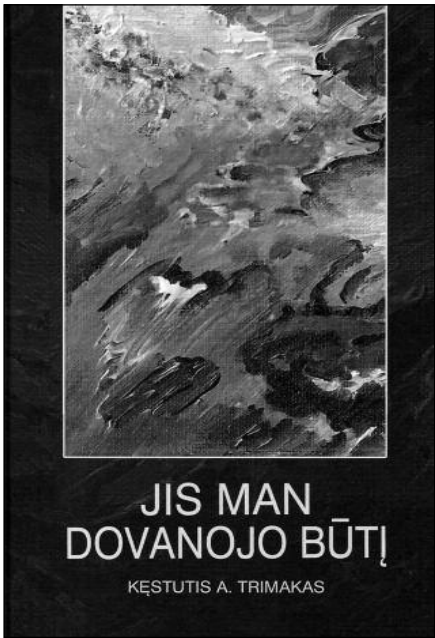
biausiai pripažįstu K. Trimako kūrybai ne kartą kritikų pamintę subtilumą, jautrumą.

Dvasingumas labai nevienodas. Ir tik kartais būna lyriškas, švelnus, kupinas jautrumo ir dėmesio tiek skaitytojui, tiek ir kūrinio objektui. Gaila, kad iš religinio pobūdžio kūrinių tiek daug norima išreikšauti, bet net nesuvokiama, kaip sudėtinga kurti religinę, sakralinę formą. Juk ji opiausia, nes visa savo esmė yra sakralinė. Apie ją neprisvajosi, nes tuoj imsi klas- toti tiesas. Ir ne bet kokias, tai yra dalines, o visuotines ir amžinas. Atlaikyti tokį minties tūrį ir dar sukurti per jį poeziją, o ne įvilkti religiją ir filosofiją į meną, gali tik retas. Todėl ir kalbėjau ne apie kitus lietuvių poezijos kūrėjus, o visų pirma apie Antaną Strazdą ir Maironį. Tik po to atsiliepia B. Brazdžionis, St. Santvaras, L. Andriekus ir daug kitų gerbiamų menininkų. Jų nemaža, čia visų neišvardysi ir neaptarsi. O juk, teisybės labui, reikėtų tai atlikti (kad ir bendromis pastangomis) gerokai didesnės apimties darbe. Ir tai būtų labai keblu, nes po pasaulietinės poezijos skaitymo čia pasijauti kaip naujoje erdvėje. O jai įvertinti lietuvių literatūros moksle stokojame ir įgūdžių, ir kriterijų. Neparanki tam yra ir esama žanrų klasifikacija. Ji ir neiškalbi, ir neatidi. Ir tai pasakytina apie visą taip vadinamos religinės (o gal ir geriau būtų sakralinės) lietuvių poezijos sritį. Šia prasme rašymas apie Kęstučio Trimako kūrybą yra ir iššūkis, ir treniruotė.

Svarbiausia tradicinėje literatūros kritikoje buvo pasakyti, apie ką ir kaip kalba kūryba bei kūrinys. Ir tai sudėtingiau už pernelyg išbujojusią dabar interpretaciją. Visų pirma tai klasikine prasme atsakinga. Taikydama turinio ir formos kriterijus K. Trimako kūrybai, esu rašiusi studijoje „Harmonijos formos“ (1998), kad visų pirma „Ieškančiojo pėdsakai“ išsako Jėzaus gyvenimo Evangeliją, kad asmeninė refleksija sušildė didžiulės svarbos temą, pavertė ją grožiniu tekstu, menine literatūra. Be to, ši knyga buvo ir tebėra raiški savo kalbos kultūra ir tuo ypač vertintina lietuvių išeivijos kūrybos kontekste. Gal galima būtų apie tai plačiau ir nekalbėti, jei tokių išvadų nepaliudytų ir eilėraščių rinkinys „Jis man dovanojo būtį“.

Jo nemažą dalį sudaro „Ieškančiojo pėdsakų“ tekstai. Ir vis dėlto ši knyga gerokai kitokia. Ir ne tik todėl, kad nuo pirmų „Ieškančiojo pėdsakų“ išpūdžių praėjo nemaža laiko. Eilėraščių rinkinys „Jis man dovanojo būtį“ meistriškai sujungia anks-tesnės kūrybos pluoštus su nauja kūryba ir, kas svarbiausia, sukomponavo visumą. Ji autoriaus sudėliota kruopščiai ir atidžiai. Pakitusi išorinė kompozicija (architektūra) paveikė ir vidinę kompoziciją. Susiklostė naujas vaizdas. Ir dabar jau tenka kalbėti apie K. Trimako kūrybą per tą naujo- višką poetinę struktūrą. Nemanau, kad knygai la- bai pravertė paties autoriaus komentaras. Be abejo, jis svarbus ir reikšmingas, nes liudija visada tokiais atvejais rūpiną autorinį sumanymą. Bet au- torinis sumanymas dar nėra rezultatas. Šis yra nauja, estatinė kokybė, nėra susiklostęs ir per teksta, ir kuo įvairiausią adresatą, tuo pačiu momentinius išpūdžius ir istorinį kultūrinį vertinimą. Linkiu au- toriui ir jo kūrybai atlaikyti laiko išbandymus.

Nukelta į 4 psl.

Tavęs aš, Viešpatie, laikausi ...

ALDONA ELENA PUIŠYTĖ

* * *

Žmogus savo gelmėje yra vienišas
Kard. Joseph Ratzinger

Čia visa teka, trupa, nyksta.
Tavęs aš, Viešpatie, laikaus.
Ir žodžiai kaip žolė pernyktė
Man šiugžda... Ilgesio lakaus

Lėkimas į ne šio pasaulio
Nežinomas – šviesias sferas.
Šiame pasauly neprašau jau
Sau nieko, tik mintis švarias

Keliu į šviesą, nes vienvatė
Triukšmų kurtybėj – taip sunki.
Nušvinta ši erdvė – trimatė –
Kai vėl – nuo skausmo – atanki,

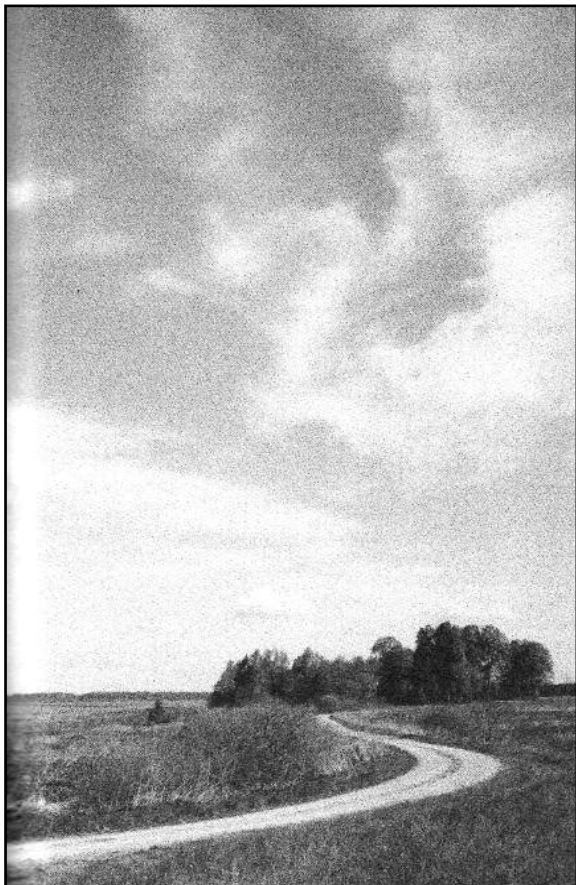
Regėt gailingoj vienišybėj
Ne kūno – sielos – akimis,
Tarytum tik pro lengvą šydą
Vaizdus nežemiškos kilmės.

Giesmė palyti jautrią klausą
Gaida – su siela – tapačia...
Tavęs aš, Viešpatie, laikausi,
Nes visa nyksta, trupa čia.

KAZYS BRADŪNAS
Pasilenk

Mano didis, mano meilės Dieve,
Neatsuki veido man baugaus,
Nenuplėški, kaip nuo medžio žievę,
Amžinybę nuo manęs – žmogaus.

Kaip aš būsiu, kaip toks baisiai nuogas
Veriančioj visatos akyje –
Pasilenk, nuskind lyg įsaulėje uogą,
Kad sutirpčiau Tavo burnoje.

Vlado Bražiūno nuotr.

BERNARDAS BRAZDŽIONIS
Dievo dvasia

Rūdija žalvaris, ir auksą metai ėda,
Sidabrą apneša tuštybių pelenai,
Nuo piršto pavagia safyro brangų žiedą, –
Tik ji viena gyvena amžinai.

Sudyla rūbai šilko ir mašasto,
Karaliams krinta iš karūnų rubinai,
Nuo jūros krašto iki žemės krašto
Tik ji viena gyvena amžinai.

Garbė užgęsta, kaip blanki liepsnelė,
Nė žemės dulke ji nešvies tenai.
Tik ji viena didi ir visagalė,
Tik ji viena gyvena amžinai.

ANTANAS JASMANTAS
Malda

Jau vakaras. Ir ateini Tu, mano Dieve,
Pro liūdinčias vagas laukų arimo.
O mūs diena kalnelyje dar rymo
Ir ulbina dūdelę grubiažievę.

Kaip dūzgiantis šikšnosparnis
Viltis palieka savo urvą tvankų
Ir leidžiasi ant tavo rankų
Kaip ant rugių saulėlydžio ugnis.

Priimki ją! Ją vieną teturiu!
Priimk, Tramdytojai ir žemės, ir žvėrių!

LEONARDAS ANDRIEKUS
Fontanas

Ir balandžiai šią naktį nebaikštūs,
Ir fontanas tylus.
Tuščios miestų alėjos ir aikštės –
Kas atkels vartelius?

Nuostabu, kad visi taip nurimo,
Užsitrenkę duris.
Tik dar tu nuo lašelių kritimo
Atsibusti turi.

Įsakai eit nuo durų prie durų –
Neprašyti, o duot.
Nežinai – mane išverkė jūra,
Išdainavo ruduo.

Lig fontano žinau tiesų kelią –
O paversk balandžiu!
Atsiverkit, sidabro varteliai,
Krinta lašas – girdžiu.

Ten kiekvieną balandį paglosto
Asyžiečio ranka.
Klauso paukštis jo broliško mosto,
Klauso palmės šaka.

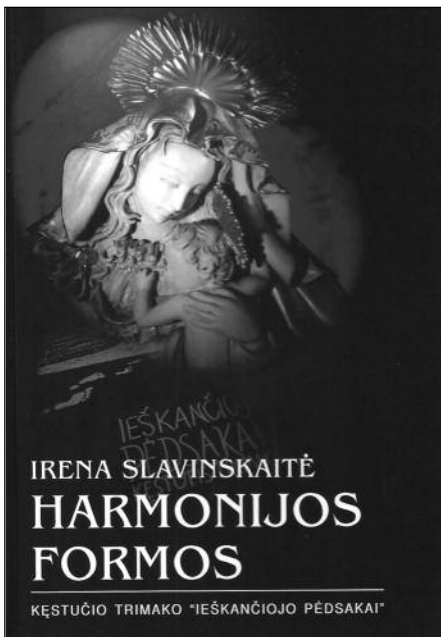
BŪTIES DOVANOS

Atkelta iš 3 psl.

Jo kūryba tikrai to verta. Į ją galima žvelgti iš įvairiųjų kontekstų. Čia minėčiau religinį išgyvenimą, meninę kūrybą kaip tokią, atskirus jos istorinius periodus, lietuvių šiuolaikinę literatūrą, išeivijos literatūrą. Ir tai dar ne viskas. Bet jau dabar galima sakyti, kad K. Trimako poezija yra brandi ir reikšminga. Atskirai reikia apie ją mąstyti ir kaip apie savarankišką meninę sistemą. Taigi analizei esama naujų paskatų. Juk nuo „Ieškančiojo pėdsakų“ laikų pasikeitė ir pati lietuvių literatūra, ir autorius nugyveno geroką laiko tarpsnį. Pagaliau nėra studijos (o ji jau galima apie jo gyvenimą ir kūrybą). K. Trimakas kukli ir gili, netgi šakota, bet kryptinga asmenybė. Ir jo vaidmuo tiek apskritai lietuvių kultūroje, tiek ir grožinėje literatūroje, nėra išsamiai aptarti. Todėl daug kas lieka spėjimas hipotezėmis, užuominomis. Sprendimai gali dar bręsti ir keistis. Ir vis dėlto, nors pasaulis margas ir regos požiūrių yra įvairių, visumos jau susiklostė. Todėl joms reikia atidaus dėmesio. Jei kai kurios nuomonės net labai nesutaptų, vis dėlto laikyčiausi ir savo sprendimų.

Visų pirma neatsisakyčiau nuomonės apie didelę K. Trimako kūrybos meninę ir dvasinę vertę. Lietuvių grožinė literatūra per K. Trimaką gavo dar vieną galimybę apmąstyti estetikos esmę – būtent grožio problemą. Anot žinomo lietuvių mokslininko A. Gaižučio, „Paprastai sakoma – žmogaus gyvenimas neįmanomas be grožio ir toks pasakymas nekelia abejonių. Tačiau grožio ir meno prigimtis bei reikšmė yra sunkiai nusakoma ir daugieliui lieka paslaptis“ (žr. Estetikos istorija. Antologija. I t, 1999, psl. 9). Netgi sąvokos grožinė ir meninė literatūra tiek reikalingos, tiek ir netapačios. Lemiamą sąvoką yra grožis. Ir banalu, bet visiškai protinga pasakyti, kad vienas ar kitas meno kūrinys yra gražus. Grožio pojūčiu pagrįsta visa kultūra ir gyvenimas. Jei šie dėmenys smarkiai nesutampa, kyla abejonių. Gerai, kad Kęstutį Trimaką lydi graži lemtis. Taip sustiprėja gyvenimo ir kūrybos sąsąuka.

K. Trimakas daug yra rašęs savo psicholo-

ginėse mokslinėse studijose apie asmenybės brandą. Jo darbus papildė ir kito lietuvių išeivijos psichologo J. Pikūno darbai. Skirtingos asmenybės, skirtingas ir mąstymo būdas. K. Trimakas bene labiausiai rūpinasi nepaklysti, atpažinti būtį, esmę, netgi tokią sunkiai visada nusakomą tiesą. Jam padeda dvasinė religinė kultūra. Joje slypi išmintis. Ir atspindėti ją buvo bene svarbiausias K. Trimako uždavinys. Jį, matyt, visada jautė ir todėl gyvena ir dirba kryptingai. Tobulumo gal ir nepasieksi, bet erdvės augti, tuo labiau per Bibliją, psichologiją ir meną visada yra. Bet ir pasiekti rezultatai įtaigūs. Linkiu ilgų, sveikų ir kūrybingų metų. Tikėkimės, kad taip ir bus. Taigi sveikinamės, o ne atsisveikiname.

Tęsinys kitame numeryje

„Niekur nėra taip gera ir gražu, kaip Anykščiuose“

(Antanas Vienuolis)

RASA BRAŽENAITE

XXa. pirmojoje pusėje Anykščiai buvo mažas provincijos miestelis, iš didmiesčių nelengvai ir pasiekiamas: iš Vilniaus reikėjo važiuoti traukiniu iki Švenčionėlių, paskui siauruku į Anykščius, o iš Kauno – naktį traukiniu iki Radviliškio, ten persėsti į Panevėžio traukinį ir tik tada iki Anykščių atkakti siauruku. Kartais susisiekimas visai nutrūkdavo net keliems mėnesiams. Atrodė, sunku būtų rasti didesnę užkampį, sunku jame ir gyventi...

O rašytojas Antanas Žukauskas-Vienuolis, apie dvidešimt metų praleidęs svetimuose kraštuose ir 1922 m. į tėviškę sugrįžęs iš Kaukazo tolybių, iš mokslų ir darbų Maskvoje, manė kitaip. „Anykščių kraštas tai aukso šalis, kur upės medum, Karazijos vynu ir šiltu pienu teka...“, rašė jis „Lietuvos aide“ 1933 m. Tik čia jis norėjo gyventi – čia „aptiekorių“, rašytoją, mokytoją Žukauską pažinojo visi anykštėnai, ypač kai 1925 m. Ažupiečiuose, senosios Baranauskų sodybos vietoje, testamentu paveldėtame sklype Vienuolis pasistatė namą ir apsigyveno su šeima – žmona Leokadija bei vaikais Laima ir Stasiu. Dabar šiame pastate įsikūręs A. Žukausko-Vienuolio memorialinis namas-muziejus: pirmajame aukšte įrengta ekspozicija, atspindinti rašytojo gyvenimą, kūrybą, veiklą, antrajame saugomi memorialiniai kambariai. Darbo kambaryje ir dabar viskas palikta taip, kaip paskutinę rašytojo gyvenimo dieną: geriausių Anykščių meistrų gaminti baldai, patogūs, skoningi, kuklūs... Ant sienų – garsių dailininkų paveikslai: A. Varno tapytas rašytojo portretas, K. Šimonio tapyti vaikų Laimos ir Stasio portretai, V. Vizgirdos „Šv. Mikalojaus bažnyčia“, L. Katino „Baranausko klėtelė“... Turtinga rašytojo biblioteka: užsienio klasikos vertimai, rusų bei lietuvių autorių raštai... Nemažai autorių jam yra dovanoję savo knygų su autografais: I. Šeinius, B. Buivydaitė, P. Biržys, A. Vaičiulaitis, K. Binkis, F. Kirša, V. Krėvė, B. Brazdžionis ir kt. Rašomasis stalas, prie kurio parašyta „Kryžkelės“, „Prieblandoje“, „1831 metai“, „Tvirtovė“, „Išduktė“... Apvalus stalelis kambario viduryje, prie kurio dažnai susėsdavo miestelio inteligentai, mokytojai, mokinukai skaityti ar aptarti naujų Vienuolio kūrinių...

Kas tik atvažiuodavo į Anykščius ir užeidavo į vaistinę ar į klėtelę, Vienuolis visus pažinojo, visus kviesdavo, visus vaišindavo mėgstamiausiais saldainiais „Vėžių kakleliai“ ar savo gamybos likeriu „Trejos devynerios“. Kaip prisimena rašytojo dukra Laima Žukauskaitė-Ruigienė, dabar gyvenanti Los Angeles, kartais visas vasaras namas būdavo užimtas vasarjančių Vienuolio draugų ir pažįstamų. Čia lankėsi Vaižgantas, P. Biržys-Pupų Dėdė, P. Cvirka, A. Vaičiulaitis, Salomėja Nėris, B. Sruoga, A. Škėma, J. Miltinis, M. Dobužinskis, R. Kalpokas ir daugelis kitų. 1927 m. liepos 26 d. klėtelėje pabuvojo ir Lietuvos prezidentas A. Smetona, kurį su gėlėmis pasitiko tautiniais drabužiais aprengta Laimutė Žukauskaitė. Visus gausius svečius rašytojas kviesdavo ir į balkoną, liepdavo grožėtis atsiveriančia miestelio panorama, su pasididžiavimu rodydavo savo paties sodintą sodą, kurį pats prižiūrėdavo (pavasariais prie muziejaus vis dar pražysta senosios Vienuolio obelys).

Daug laiko atimdavo ekskursijos. Į Anykščius kaip į atilaidus traukdavo literatūros piligrimai, išsiilgę poetiško rašytojo žodžio apie A. Vienuolio giminaitį poetą ir vyskupą Antaną Baranauską ar moksladraugį Joną Biliūną. Nors būdamas ir labai

užimtas, Vienuolis daugeliui ekskursijų pats pasakodavo ir lydėdavo po žymesnes Anykščių vietas, su užsidegimu prikurdavo būtų ir nebūtų istorijų, meistriškai ištrindamas ribas tarp realybės ir fantazijos.

Pirmasis memorialinis muziejus Lietuvoje

Kad paslaptys vilioja labiausiai, Vienuolis suprato puikiai, paslaptimis ir romantika apgaubęs daugelį Antano Baranausko gyvenimo faktų, juos iliustruodamas tikrais ir netikrais eksponatais, kuriuos rinko, užsimojęs kurti „giminės saulės“ Baranausko muziejų. „Aiškiai atsimenu, kaip jis ant prieklėčio dėliodavo kažkokias knygas, popierius, daiktelius, nupūsdamas nuo jų dulkes: „Čia Baranausko... čia jo muziejui“, – prisimindavo Vienuolio giminaitis ir jo biografas R. Šaltenis.

Pirmieji įrašai klėtelės-muziejaus inventoriaus knygoje padaryti Vienuolio ranka:

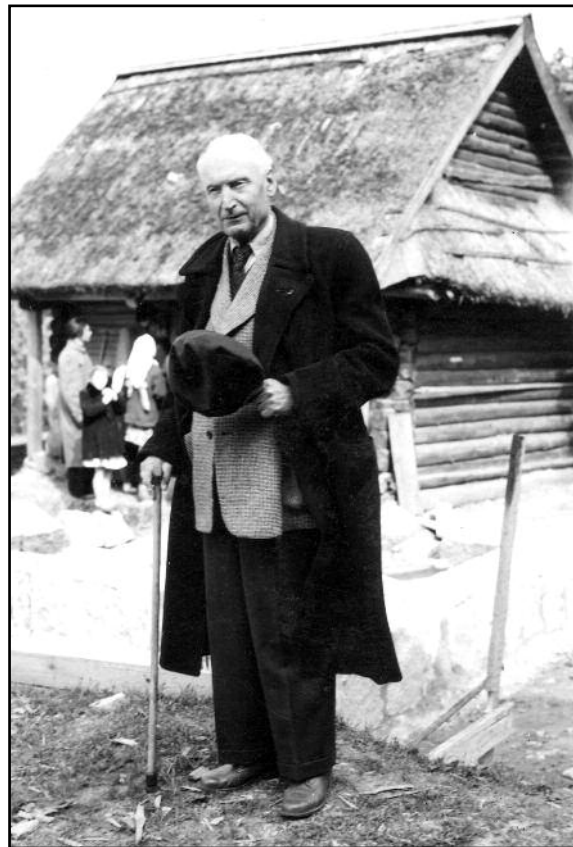
„Medinė, virvėmis išpinta lova, kurioje 1858–1859 metais, vasarodamas tėviškėje, ilsėjosi poetas. Atgabenta 1839 m. iš Jurzdko kartu su klėtele.“

„Apvalus poliruotas stalas ant vienos kojos, 1902 m. Jono Baranausko (poeto brolio) parvežtas iš Seinų.“

„Knygoms sudėti knyginyčia, poeto tėvo sukalta iš paprastų lentelių – nedažyta ir neobliuota – Baranauskų namų nuosavybė.“

Iki dabar išlikę šie pirmieji eksponatai, Vienuolio rankomis išdėstyti klėtelėje. Rašytojas į klėtelę perkėlė ir A. Baranausko, Kauno kunigų seminarijos profesoriaus, baldus, 1897 m. parsivežtus poeto brolio Jono ir iki tol stovėjusius Baranauskų gerajame kambaryje – „stancijoje“.

Keli daiktai išliko iš senosios Baranauskų sodybos: karnomis apipinta puodynė, bezmėnas, medinės žvakidės – Ažupiečių kaimo skerdžiaus

A. Žukauskas-Vienuolis prie klėtelės. 1957 m. birželio 7 d. Iš A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus rinkinių

nauskas su juo išvažiavo ir į studijas Miunchene. Ten, jau išgirdęs apie Lietuvoje prasidėjusią reakciją po sukilimo ir parašęs paskutinį eilėraštį „Ko gi skaudžia man širdelė“, rankraštį, be abejo, bus įsidėjęs į šį lagaminą...

Dabar A. Baranausko klėtelė – vienas įdomiausių etnografijos ir literatūros paminklų Anykščiuose. Ją surentė poeto tėvas Jonas Baranauskas miesto dalyje, vadina moje Jurzdku. Klėtelė – valstietiškos kultūros liudininkė: labai paprasta, kirviu tašyta, be pjūklo statyta, ažuoliniais kuoleliais sukalta. Virš durų įrėžta data – 1826: manoma, kad ji žymi pastatymo metus.

1839 m., kai būsimajam poetui Antanui Baranauskui ėjo penktieji metai, jauna šeima nusipirko Ažupiečiuose, kaime dešinėje Šventosios pusėje, valaką žemės ir su nemaža šeimyna – penkiais vaikais – persikėlė iš Jurzdko. Kartu atsigabeno ir klėtelę – didesnius rąstus, prieš tai sužymėję (tos žymės ir dabar dar matomos), perplukdė per Šventąją, o mažesnius patys ant pečių susinešiojo. Čia klėtelė ir sulaukė šių dienų.

Baranauskų šeimai klėtelė pirmiausia tarnavo kaip ūkinis pastatėlis, kuriame buvo laikomi linai, geresni drabužiai, ūkiniai padargai. Iki dabar klėtelėje išlikę aruodai, į kuriuos tilpdavęs visas derlius. Vienuolis pasakodamas būtinai parodydavo ir mažą kuokštelį sudžiūvusius kviečių ar rugių varpų – kokie vargani jai

vai tada augę...

Jaunas A. Baranauskas, parvažiavęs atostogų į Anykščius iš studijų Varnių kunigų seminarijoje, įsikurdavo klėtelėje, čia ilsėdavosi, skaitydavo. Tėvas iš aptašytų sienojėlių jam sukalė lentynas, pastatė stalą ir suolelį, surentė lovą. Šioje klėtelėje 1858–1859 m. vasaromis poetas parašė savo svarbiausią kūrinių – poemą „Anykščių šilėlis“.

1927 metų gegužės 1 d., iš anksto ruošdamasis minėti A. Baranausko mirties 25-ąsias metines (lapkričio 26-ąją), rašytojas paėmė nemažą formato užrašų knygėlę ir jos pirmajame puslapyje užrašė: „A. Baranausko Namelį lankiusių garbės svečių knyga. 1927.V.1, Anykščiai.“ Šiuos metus

Nukelta į 8 psl.

A. Vienuolio-Žukausko memorialinis namas-muziejus.

Jurkšto dovana. Ant sienos Vienuolis su pagarba pakabino Nukryžiuotąjį, kuris lenkmetyje, 1863 m., buvo išimtas iš šventųjų ažuolų, augusių netoli Puntuko akmens ir aprašytų „Anykščių šilėlyje“. Dailininkas A. Varnas spėjo, kad šis „smūtkelis“ gali turėti apie 300–400 metų.

Klėtelėje yra istorinių įvykių liudininkų. Į lubas atremta kazokų ietis – 1863 m. sukilimo malšintojų ginklas. Tai poeto brolių Jono ir Anupro, dalyvavusių 1863 m. sukilime, paskui 12 metų kalėjusių Sibire, atminimas. Grįžę iš tremties broliai prie sodybos pasodino 12 beržų tremties metams atminti. Dabar težaliuoja tik 3 beržai...

Sukilimą mena ir lagaminas, pirktas Peterburge, Baranauskui nuvykus į studijas dvasinėje akademijoje, ir matės beveik visą Europą. A. Bara-

Žydrosios paukštės pasaka be pabaigos

Prisimenant senelius Valeriją ir Stasį Ratkevičius

LAURYNAS R. MISEVIČIUS

Beveik visada vidurvasarį lankausi Lietuvoje. Tai, ko gero, maloniausias metų laikas. Smagu pabūti prie Baltijos ir prie Nemuno bei Neries, tekančių per gimtąjį Kauną, kai pagaliau išyla vandens temperatūra iki tiek, kad ir mes, labiau palepinti už Atlanto esančių šilto vandens telkinių, galime panirti į lietuviškas bangas. Bet šiemet vietoj įprastinių atostogų buvome pasirinkę kaimyninę Kanadą – juk ne kiekvieną vasarą rengiama Išeivijos dainų šventė.

Vis dėlto gyvenimas padiktavo savo – vos nundėjus IX Išeivijos šokių šventei, iš Kauno pasiekė nelaukta liūdniausia žinia – staiga mus paliko Valstybinio lėlių teatro įkūrėjas, režisierius Stasys Ratkevičius, nors ir sulaukęs garbaus 93 metų amžiaus, bet tikrai negalėjęs per daug skustis didelėmis sveikatos problemomis iki pat lemtingosios liepos 5-osios.

S. Ratkevičius su savo ištikima bendražyge Valerija jau seniai buvo tapę legendiniais visos Lietuvos vaikų pasakų kūrėjais, 1958 metais tuometiniame Kapsuke (dabar – Marijampolė) įkūrę pirmąjį profesionalų lėlių teatrą, už poros metų virtusį jau 50 metų pačioje Kauno miesto širdyje, Laisvės alėjoje, gyvuojančio Valstybinio lėlių teatro pradžia.

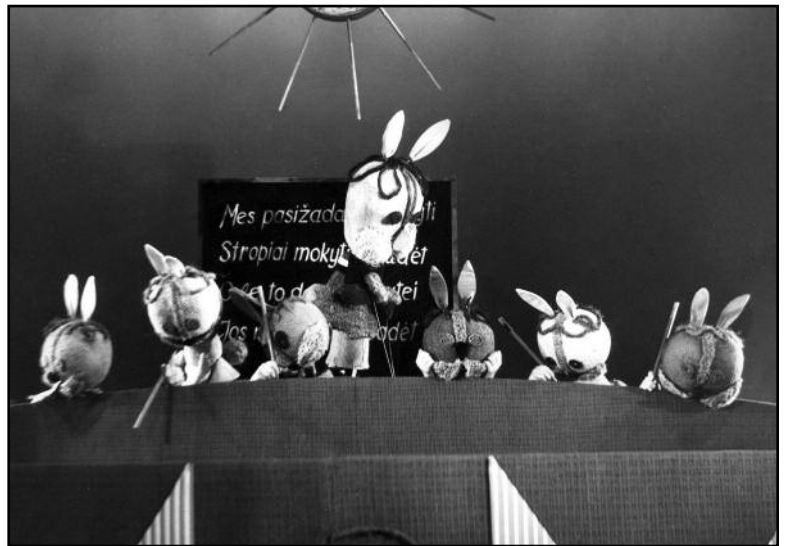
Tame Valerijos ir Stasio – mano brangių senelių – vaikams sukurtame meno pasaulyje buvo lemta užaugti ir man. Priešais gimtus namus Kauno centre esančiame Lėlių teatre prabėgo mano stebuklinga pasaka. Pasaka, kurią dabar su bendraminčiais, tarsi nutiesę lietuvišką tiltą per beribį vandenyną, bandau sekti ir čia, išeivijoje. Šiandien nesinori kalbėti apie mylimo senelio iškeliaimą, greičiau prisimenu vieną labiausiai įstrigusių sentencijų, kurią jis mėgo kartoti – „Vita

šiapus Atlanto.

Nė vienam nelemta pasirinkti tėvų ir senelių, kuriuos mums suteikia Dievas arba likimas, kaip kam labiau priimtina galvoti. Bet galvodamas apie savuosius, galiu drąsiai prisipažinti, kad net jeigu ir būtų tokia galimybė, nepasirinkčiau kitaip. Tvirtai tikiu, kad man gyvenime nusišypsojo tikra laimė, jog gimiau lietuviu, lygiai taip pat jaučiuosi ir dėl to, kad Aukščiausiasis palaimino mano atsiradimą būtent tokioje šeimoje. Už daugelį dalykų esu dėkingas abiems savo tėvams – dėstytojams Joanai Ratkevičiūtei-Misevičienei ir Viliui Misevičiui, bet mano jaunystė nebūtų virtusi tarsi stebuklingos fėjos pasekta pasaka, jei šalia nebūtų buvę senelių – Kauno valstybinio lėlių teatro įkūrėjų Valerijos ir Stasio Ratkevičių, kurie šiandien, deja, tėra gyvi mūsų prisiminimuose.

Šių metų vidurvasarį nustojo plakti vyriausio Lietuvos lėlininko širdis, o jo bendražygės Valerijos netekome beveik tokiu pat metu prieš 6 metus. Įkurti teatrą vaikams buvo judviejų svajonė nuo pat jaunystės, kai aš į šį pasaulį atkeliavau, Ratkevičių rūpesčiu užgimęs Kauno lėlių teatras jau buvo atšventęs savo veiklos pirmąjį dešimtmetį. Vėliau iš jų pasakojimų sužinojau, kad prieš įkurdami teatrą tiek Valerija, tiek Stasys buvę jau pažengę aktoriai, vaidinę Telšių, Klaipėdos, Kapsuko dramos teatruose. Būtent Kapsuke 1956 m. atkuriamas teatras ir tapo tuo kertiniu akmeniu, Ratkevičių gyvenimą pakreipęs nauja vaga.

Mano senelis papasakojo vieną atsitikimą. Abiems su močiute dirbant Klaipėdos dramos teatre, gastrolėse Skuodo rajone, jis, laukdamas užkulisuose išėjimo į sceną, pastebėjo, kaip vaikai

Iš spektaklio „Zuikių mokykla“, 1968. Kauno lėlių teatras.

ranką man ant peties, senelis paaiškino savo pašaukimo kurti vaikams esmę: „Jei kartą Žydroji sušvito tau prieš akis, ramybės nebeturėsi.“ Ji nejučia ir tapo jų abiejų svajonės simboliu, neleidusi nurimti, vertusi ieškoti, mokiusi ištverti, patikėti, kad vardan kilnaus tikslo nėra nieko neįmanomo.

Šiandien nebereikia vien tik įsivaizduoti to paslaptingo fantazijų pasaulio. Kauno lėlių teatras daugiau kaip pusę amžiaus ištikimai tęsia Ratkevičių puoselėtas kūrybos vertybes nuo to laiko, kai 1960-aisiais jų įkalbėtas kolektyvas iš Suvalkijos sostinės persikėlė į laikinąją Lietuvos sostinę ir Laisvės alėjoje, užsidarius „Pionieriaus“ kino teatrui, o LTSR kultūros ministerijai sutikus pastatą rekonstruoti, įsikūrė teatras vaikams. Pats Maestro, kaip mano senelį pagarbiai iki pat jo žemiškos kelionės pabaigos vadino visi teatralai, 2003 m. buvo apdovanotas Vytauto Didžiojo ordino Karininko kryžiumi, 2007 m. „Fortūnos“ statulėle bei 2-o laipsnio Santakos garbės ženklu, o šiemet pavasarį jam buvo įteiktas Auksinis scenos kryžius.

Lėlių teatro kaimynystėje, puikių pedagogų ir menininkų senelių Ratkevičių prieglobstyje prabėgo ne tik mano mažųjų karalyste virtusi ankstyva vaikystė, bet ir 11 metų J. Jablonskio vidurinėje mokykloje, studijos Vytauto Didžiojo universitete, prieš pakeliant sparnus už Atlanto. O toji Žydroji paukštė atplasnijo pas mane ir čia, juk, kaip sakė mylimas senelis, jos kerai veda iš namų, bet nuo jų išsivaduoti negali visą gyvenimą.

Stasys Ratkevičius (1917–2010) studijavo Valstybinėje konservatorijoje, mokėsi Vilniaus dramos studijoje, dainavo Filharmonijos chore. Su savo ištikima gyvenimo palydove žmona Valerija vaidino Klaipėdos dramos teatre, tačiau vis nerimo – ieškojo savojo kelio. 1956 m. Klaipėdoje palikęs pusšimtį sukurtų vaidmenų ir keletą režisuotų spektaklių, į dėžes sudėjęs lėles bandomajam vaidinimui Stasys su žmona persikėlė į Marijampolę, kurioje buvo įsteigtas naujas Dramos teatras. Po metų įvyko bandomojo lėlių spektaklio „Užburtosios klumpės“ premjera. O jau 1958-aisiais S. Ratkevičius tapo naujai įsteigto Lėlių teatro vadovu. Tais pačiais metais žiūrovai išvydo pirmąjį režisieriaus spektaklį „Stebuklingas Aladino žibintas“. Po poros metų Lėlių teatras iš Marijampolės persikėlė į Kauną.

Ilgus dešimtmečius S. Ratkevičius buvo renkamas tarptautinės lėlininkų asociacijos UNIMA valdybos nariu, aktyviai dalyvavo tarptautinėse konferencijose, kūrybinėse laboratorijose. 1967 m. jam buvo suteiktas Respublikos nusipelnusio meno veikėjo vardas, 1974 m. įteiktas Lenkijos vyriausybinių apdovanojimų – medalis už nuopelnus lenkų kultūrai. 2003 m. už indėlį Lietuvos menui buvo apdovanotas Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Vytauto ordino Karininko kryžiumi. Paskutinį garbingą apdovanojimą – Kultūros ministerijos Padėkos premiją už viso gyvenimo nuopelnus – Režisierius priėmė keli mėnesiai prieš savo mirtį, liepos 5 d. □

Lėlių teatro Maestro S. Ratkevičius.

brevis, ars longa” (lot. *Gyvenimas trumpas, menas ilgamas*). Šventa tiesa – pasaulis, užgimęs iš Šeštokuose kadaise mano senelį netikėtai aplankiusios Maurice'o Meaterlincko Žydrosios paukštės pašnibždėtos svajonės, tebėra gyvas, kaip ir tais neramiais 1917-aisiais. Šiandien tiksliai žinau, kada visa tai prasidėjo, ir duok Die, kad niekada nesužinočiau, kada pasibaigs.

S. Ratkevičiaus gyvenimo credo – kūrybą vaikams turi lydėti gėrio ir džiaugsmo teigimas – šiandien toliau tęsia jo mokiniai – dabartinis Kauno Lėlių teatro kolektyvas, vadovaujamas ištikimo bendražygio Sigito Klibavičiaus, kuris, padedamas kolegų, toliau seka Žydrosios paukštės pasaką be pabaigos. Pasaką, kurią jau išgirdo ir pamatė ne tik visos Lietuvos, bet ir daugelio kitų Europos šalių bei Pietų Amerikos vaikai, ir kurią, tikiuosi, netolimoje ateityje išvys ir mūsų tautiečių atžalos

per vos matomą durų plyšį, pasilipę ant pavojingai pakrypusių dėžių, kaip įmanydami stengėsi išvysti bent trupinėlį to „stebuklo“, kurį teatras buvo atvežęs į kultūros namus. Tačiau spektaklis buvęs vėlyvas, skirtas ne vaikams. Grįždami namo Valerija ir Stasys niekaip negalėjo nurimti, suprato, kad reikia kitokio teatro, kurio Lietuvoje tais nelengvais pokario dešimtmečiais niekas nesiėmė kurti. Teatro vaikams, kuris ugdytų vien tik gerumą, dėmesį grožiui ir tiesos paieškai.

Po daugelio metų nuostabiame gamtos prieglobstyje meškeriojant karus tarp Kauno ir Kačerginės esančiuose karpių tvenkiniuose, senelis prasitarė ir apie kitą jų su močiute gyvenimo kelią nulėmusią pagalbininkę – M. Meaterlincko Žydrąją paukštę, kuri dar ankstyvojoje vaikystėje stebuklingai atskrido į Šeštokus ir nutūpė jam prieš pat akis, stebint liaudišką lėlių vaidinimą. Uždėjęs

Partizanų motinos

STANISLOVAS ABROMAVIČIUS

Tėsinys. Pradžia 2010 m. rugsėjo 18 d. „Kultūroje“

BRONISLAVA BULOVIENĖ

Bronislava Daugelavičiūtė (1898–1985) už Pranciškaus Bulovo (1888–1945) ištekojo 1920 metais ir persikėlė gyventi į Rokiškio valsčiaus Kalpokiškio vienkiemyje esantį vyro 80 ha ūkį. Mergina buvo kilusi iš Barzdžių kaimo, Pandėlio valsčiaus. Bulovams gimė 7 vaikai: Juozas – 1922 m., Lionginas – 1924 m. (mirė būdamas kūdikiu), Jonas – 1926 m., Antanas – 1928 m., Elena – 1932 m., Adolfas – 1935 m. ir Stasys – 1938 m. Bronislava turėjo gražų balsą. Ant Bronislavos pečių gulė dauguma darbų, visus juos ji mokėjo: reikėjo karšinti senuosius Bulovus, atidailinti dalį ūkio vyro broliui, ištekti 3 vyro seseris.

1941 metais sovietai konfiskavo dalį ūkio ir atidavė taip vadinamiems trims naujakuriams, kuriuos tada visi kaime vadino sklypininkais. Nėgana to, naujųjų „ūkininkų“ šeimas apgyvendino toje pačioje Bulovų troboje. Teko 8 asmenų šeimai gerokai susispausti, su sklypininkais dalintis žemės apdirbimo inventoriu. Tačiau tai jų nesugniuždė. Sūnus Juozas buvo labai išradingas, baigė progimnaziją, buvo šaulys, paskui – Vietinės rinktinės karys. Vokietmečiu kartu su vyresniaisiais broliais pasistatė ant stogo elektros dinamą, iš šulinio į trobą buvo pumpuojamas vanduo. Iš trobos vyrai išvedė vietinę kanalizaciją. Antanėlis turėjo auksines rankas, gražiai piešė, drožinėjo, net siuvinėjo. Jonas dirbo ūkio darbus...

Vokiečių okupacijos metais kaimo žmogų užgulė sovietinių partizanų apiplėšinėjimai. Vieno užpuolimo metu vyresnieji Bulovų vaikai su tėveliu jiems pasipriešino. Deja, šis įvykis atnešė daug nelaimių. Jau 1944 metų rugpjūtį Pranciškus Bulovas sovietinio saugumo, kuriame dirbo vienas iš „nukentėjusių“ sovietinių partizanų vadų, buvo suimtas, sodyba apiplėšta. Vyras buvo tardomas Rokiškyje, laikomas kalėjime, kur 1945 metų vasarį mirė nuo kankinimų ir išsekimo. Bronislavai vyro kūno neatidavė... Tuo metu trys Bulovų sūnūs – Juozas, Jonas ir Antanas – slapstėsi. Pirmaisiais metais – savo daržinėje, po šiaudais ir dobilais įsirengę bunkerį, vėliau priglaudė kaimynė Ruželienė. Antraisiais metais broliai išėjo Alizavos link. Algimanto apygardos Gedimino kuopa, kuriai jau vadovavo Juozas Bulovas-

Iksas, veikė Alizavos, Kupreliškio ir Pandėlio apylinkėse.

Kiekvieną susišaudymą, sribų ir kareivių siautimą Bronislava palydėdavo baime ir ašaromis. Namuose buvo likę trys mažamečiai vaikai, tačiau sūnų-partizanų likimas jai rūpėjo labiausiai. Kartais atklysdavo žinia, kad jie gyvi, kad visi drauge, o vyriausiasis Juozas, sumanus, šaltakraujis, geros širdies jaunuolis, tapo vadu, tačiau nelaimės laukimas atnešė bemieges naktis, nerimą. Kartais pasirodydavo ir patys...

1947 metų rugsėjo mėnesį, žuvus daugeliui Algimanto apygardos vadų, kuopa suskilo į keletą būrių, kuriuos suvienyti ėmėsi broliai Juozas ir Jonas Bulovai.

1947 metų rugsėjį, kai broliai ėmė vadovauti partizanams, Eleną iškvietė į Rokiškio saugumą, reikalauta parodyti brolių bunkerius, pasakyti, kur jie slapstosi. Elena nesutriko. Po trijų dienų atvežė suimtą motiną. Ir toji neigė ką nors žinanti apie savo vaikus. Kitą rytą KGB kapitonas paleido tik vieną Elenutę, sakdamas, kad ji turi perduoti broliams laišką, kuriame rašė, kad jei jie prisistatys, tai saugumas motiną paleis ir jiems atleis viską, o jei ne... Jei brolių nesutiks, Elenutė turėjo parnešti neatplėštą laišką saugumiečiams atgal. Tuo metu mažamečiai Bulovų vaikai sodyboje buvo palikti vieni. Padėjo giminaitis Pranas Nakas vaikams pasiekti Alizavą prie Kupiškio, kur klebonavo jo brolis kunigas Matas. Mažieji vaikai

Juozas Bulovas-Iksas.
Dianos Glemžaitės piešinys.

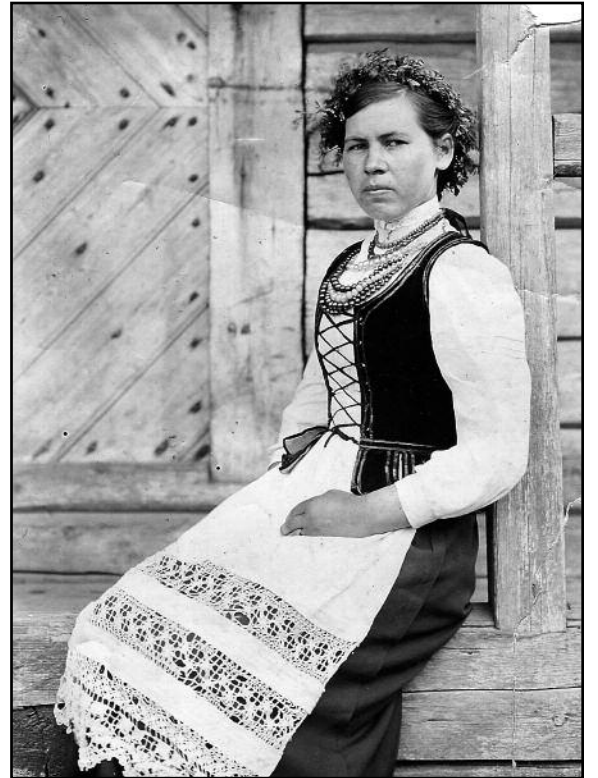
Dianos Glemžaitės autoportretas.

buvo palikti pas kunigo parapijiečius, o Elena išvyko į Žemaitiją, Viekšnius, pas pusseserę Šiliūnaitę. Po pusės metų grįžo į Kupiškį, kur kun. T. Nako padedama, su padirbtais dokumentais (Elenos Šiliūnaitės pavarde) įstojo į vakarinę darbo jaunimo mokyklą. Svetima pavarde Elena išbuvo ištisus 43 metus...

Pirmasis iš brolių 1947 12 17 žuvo Jonas-Vėjas, kai pridengė atsitraukiančius kovos draugus. Juozas Bulovas tada kartu ėjo kuopų ir būrių ryšininko pareigas. Kartu su Jonu buvo partizanai Katelė-Pūkas, Kazys Kirstukas – Mukas; eidami į Steponių kaimą, pakliuvo į pasalą. Apštas Jonas susisprogdino...

Tuo metu Rokiškio saugumo kalėjime jo motina buvo kankinama, marinama badu. Sako, ji buvo lyg išprotėjusi – praradusi viltį, sielvartaudama dėl vaikų. Tik 1948 metais jai sudarė bylą ir nuteisė 5 m. kalėti. Kalėjo Vorkutoje, Uktoje, paskui – Siktyvkare.

1948 metų vasarą Juozo Bulovo-Ikso vadovaujama Gedimino kuopa apsistojo netoli Lailūnų kaimo įsirengtoje miško stovykloje. Būryje buvo ir Juozo brolis Antanas-Budrys bei Juozo žmona, poetė

Bronė Daugelavičiūtė apie 1918 m.

Diana Glemžaitė (1925–1949) iš Degučių, Zarasų apskrities. Susirinko iki 15 partizanų.

Partizanų sekimui siunčiamas patyręs agentas *Maskva*. Lapkričio 4 d. išdavikas pranešė MGB tiksliai bunkerio vietą Plunksnočių miške. Tuo metu ten buvo įrengtas bunkeris 6 partizanų žiemojimui. 1949 metų lapkričio 14 dieną agentas susprogdino bunkerį prieštankine granata. Jame

žuvo kuopos vadas Juozas Bulovas-Iksas, Dūmas, jo brolis Antanas Bulovas-Budrys, Šiaučius, Diana Glemžaitė, Kazys Kirstukas-Mukas, Jonas Katelė-Pūkas, P. Andriuškevičius-Dainius. Partizanų kūnai buvo išniekinti Juodupėje. Jų neatpažįstamai subjauroti kūnai buvo užkasti prie miestelio, paskui toje vietoje prasidėjo statybos, kapavietė dingio be žinios.

Apie sūnų ir marčios žūtis Bronislava lageryje sužinojo iš dukros Elenos, kuri su ja susirašinėjo slapta, bet jau gerokai vėliau. Jai tada ateidavo laiskai iš Lietuvos „tetos“ Nakaitės-Tumėnienės vardu.

Bronislavą Bulovienę išleido tiksliai 1955 m. – lageryje

išlaikė dvejus metus ilgiau, nei nubaudė. Sugrįžus ji blaškėsi po Lietuvą, nes namuose gyventi neleido. Tad ilgą laiką neturėjo pastovios gyvenamosios vietos. Gyveno Kaune, paskui Viekšniuose, Panevėžyje. 1957 metais būsimojo žento buvo parvežta į Tėviškę, į Kalpokiškį. Tuo metu sūnus Adolfas tarnavo kariuomenėje, penkiolikmetis Stasiukas gyveno Antalieptės vaiku namuose. Tik Elena savu vardu ir svetima pavarde baigė mokslus Panevėžio mergaičių gimnazijoje, neakivaizdiniu būdu – Vilniaus universitetą, tapo filologe, keletą metų dirbo vakarinėje mokykloje mokytoja, vėliau iki pensijos darbavosi Mokslinėje-techninėje bibliotekoje. Ji yra parašiusi atsiminimus apie savo šeimą, gaila tik, kad sunkmečiu tai netaupo knyga...

Motina mirė 1985 metais Panevėžyje, gyven-dama pas dukrą Eleną. Paskutinius penkerius gyvenimo metus – apakusi... Palaidota Šilaičių kapinėse netoli Panevėžio. Jos sūnų žuvimo vietose pastatyti paminklai. Bronislava Bulovienė vienintelė iš šios garbingos šeimos mirusiųjų ar žuvusiųjų partizaninėje kovoje turi kapą... Kitų atmintis likusi visų mūsų širdyse.

Lietuvos Respublikos Prezidento dekretais Bronės sūnūs Antanas, Jonas ir Juozas Bulovai apdovanoti Kariuomenės kūrėjų savanorių medaliais, jiems suteikti karių savanorių statusai. Diana Glemžaitė ir jos vyras Juozas Bulovas-Iksas apdovanoti Vyčio kryžiaus ordino Karininko kryžiais. □

Bronė ir Pranciškus Bulovai 10 m. vestuvių sukaktuvių proga 1930 m. Fotografuota Rokiškyje.
Nuotr. iš Elenos Bulovaitės-Žebrienės albumo

LIETUVA BUS TOKIA, KOKIOS NORI JOS ŽMONĖS

ROMUALDAS KRIAUČIŪNAS

Regina Kalindraitė. *Sąjūdžio bylojimai, 1989–1992 metų užrašai*. Seimo leidykla „Valstybės žinios“, Vilnius, 2008. Kietais viršeliais, 728 psl. Kaina nepažymėta.

Visi septyni šios knygos apžvalgos žodžiai – paskutinieji šios storos knygos žodžiai. Po šių žodžių ėjo klausukas – buvo klausiama, ar neužmiršome savo pačių sukurtą šūkio. Knygos metrikoje rašoma, kad knyga – Reginos Kalindraitės užrašai. Tai žvilgsnis į Sąjūdį, „kartu labai aktyviai ir akylai stebint, ar kalbantiesiems tikslas tikrai yra Nepriklausomybė – didžioji Lietuvos svajonė ir troškimas”.

Sunku nepastebėti svarbaus Romualdo Ozolo vaidmens šios knygos pasirodyme. Jis buvo vienas iš redakcinės kolegijos narių. Jis parašė knygos Pratarinę, kurioje prišima atsakomybę dėl knygos pavadinimo. Knygos autorė nuoširdžiai dėkoja jam, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarui, organizavusiam knygos išleidimą. Pašykštėta bent kiek informacijos apie pačią knygos autorę. Pratarinėje ji minima kaip viena iš „Sąjūdžio eilinių”, „jauna mergina.” Pačioje knygoje keliose vietose ši jauna mergina užsimena apie technikume padidėjusį dėstomų kursų krūvį. Iš to reiktų suprasti, kad ji kažkur mokytojavo (mokėsi?). Vienas dalykas tikrai aiškus – ji labai daug laiko praleido dalyvaudama laisvėjimo sąjūdyje ir stebėdama aprašomus įvykius. R. Ozolas pastebi, kad jos užrašai prasideda tik 1989 m. gegužę, „kai autorė ...įsitikina ir pamato, kad kalbos darosi istorinės”.

Knyga padalinta į dvi dalis. Pirmoje dalyje yra viešųjų kalbų santraukos (1989 m. birželio 7 d. – 1990 m. gegužės 16 d.). Suskaičiavau 36 kalbų santraukas. Toliau seka TSRS Liaudies deputatų suvažiavimas 1989 m., 1990 m. spaudos konferencijos ir reportažai iš Lietuvos Respublikos parlamento ir vyriausybės. Pirmosios dalies pabaigoje pateikiama aštuonių dienų televizijos laidų santrauka iš Valstybės studijos. Ši knygos dalis yra tarsi aukso kasyklos istorikams ir istorija besidomintiems.

Antroje knygos dalyje – daug datuotų įrašų. Įrašai dienoraščio formos, su datomis, tik nelabai aišku, kada jie buvo parašyti ar papildyti. 1989 metų įvykiams skirtos 33 datos, 1990 m. įvykiams – 87 datos, 1991 m. – 24, o 1992 metams – 3 įrašai. Knygos pabaigoje pasigedau asmenvardžių sąrašo – dažniausiai minėtų veikėjų pavardžių pateikimo. Dabar tegaliu tik spėti arba kantriai suskaičiuoti. Spėsiu. Iš Lietuvos politikų, atrodo, daugiausia minimi Algirdas Brazauskas, Vytautas Landsber-

gis, Kazimiera Prunskienė ir Romualdas Ozolas. Populiariausias knygoje minimas išeivijos šaunuolis, be abejonės, yra Romas Sakadolskis. Iš kitų politikų dažniausiai minimi Michailas Gorbačiovas, George Bush, Lenkijos, Anglijos, Vokietijos, Prancūzijos vadovai. Aišku, buvo ir daug kitų, jie knygoje deramai paminėti.

Abi knygos dalys įdomios, viena kitą papildančios. Kadangi pateikiamos kalbų ir dokumentų datos, tai lengva autorės dienoraštyje surasti jos tam įvykiui skirtus įrašus. Man visa tai skaitant teko vėl, nors iš tolo, išgyventi aprašomus įvykius, kartu rūpintis, liūdėti ir džiaugtis prieš akis vykstančia Lietuvos istorijos drama. Prieš dvejus metus išleistos knygos atspausdinta tik 1508 egzemplioriai. Apie ją anksčiau nebuvau nei skaitęs, nei girdėjęs. Likimas lėmė, kad knygą gavau dovanų, šią vasarą lankdamasis Lietuvoje.

Parinkau keletą vietų, keletą citatų, kur tiesiog jaučiami aprašomi įvykiai ir jų dalyvių bei vykdytojų nuotailės, rūpesčiai, energija ir ryžtas. 1989 m. antrąją Kalėdų dieną aprašomas A. Brazauskas, atrodęs labai pavargęs ir netikras dėl ateities: „Jis pasakė, kad šiandien buvo sunkiausia jo gyvenimo diena. O kad ji tokia būtų paskutinė... Juk jis supranta, kad laukia labai sunki ateitis – tas nutarimas ‘pritarti M. Gorbačiovo pranešimui’ reiškia, jog plenumas nusprendė, kad LKP XX suvažiavimo sprendimai neteisėti” (373 psl.).

1990 m. sausio 11 d. vyko sueiga – demonstracija. Daug kalbų, dar daugiau jausmų. „17:30 val. Visi pradėjom giedoti Tautišką giesmę, paskui ‘Lietuva brangi’. Širdis daužosi ir ašaros byra – ne iš skausmo ar lengvo džiaugsmo, o iš (gal naivaus) suvokimo, kad šiuo metu tikrai ir tu dalyvauji istorijoje: esi čia kartu su kitais... Dievo ranka, sujungusi mane su šalia stovinčiu nepažįstamu žmogum? Tautos dvasia, plevenanti ne tik Katedros aikštėje, bet ir visoj Lietuvoje? Sunku įvardyti. Matyt, verta tai pavadinti dvasiniu stebuklu. Mažu ir labai trumpu. Deja... Nes sugiedoję ‘Marija Marija’ ir išgirdę Arkikatedros chorą (prasidėjo šv. Mišios už Lietuvos laisvę), žmonės masiškai plūdo iš aikštės. Ar jau įsivaizdavom, kad ‘atbuvom’ už tą išsvajotą laisvę ir nepriklausomybę?” 384 psl.).

„Šaunuolis R. Ozolas. Tiesiog žavėtis verčia jo ramybė, kantrybė ir darbo įniršis. Šeštadienį, sakysim, nuo begalinių kalbų kuoktelėję vadinamieji Sąjūdžio deputatai su įniršiu puola vyriausybę, o jis sėdi ramus, net šypteli; posėdis baigiasi apie 20 val. Mes 21 val. nunešam į Vyriausybės rūmus Aukščiausios Tarybos Prezidiumo nutarimą dėl Lietuvos pinigų gaminimo, o jis tik išėjęs užvalgyti, dar grįšias ir dirbsias... Štai taip. Čia jau žmogus nebe dirba, o tarnauja, gal aukojasi. Kad taip visi” (654 psl.).

1991 m. sausio 19 d. „Šiandien nereikėjo į

darbą, tai aplankiau Televizijos ir radijo komitetą, Bokštą. Vaizdai siaubingi. Prie komiteto tebestovi trys autobusai išdaužytais langais, pastato langai taip pat išdaužyti, aplink tanketės, iki dantų ginkluotos žmogystos... Žmonės ant šaligatvio pridėjo gėlių, krepšelių, degina žvakes. Prie Bokšto taip pat daug žmonių, renka auksas, degina žvakes. Pastatytas labai gražus rūpintojėlis. Per langus žiūri ginkluoti kariškiai. Gerai, kad negalima arčiau prieiti, tai nemačiau jų akių, bet įtariu, kad jų ir neturi. Vargšai jie!... Gali parklupdyti mane ir dar gali parklupdyti vieną kitą, gali užmušti ir šimtus žmonių, bet negali parklupdyti tautos. Negali sulaužyti jos dvasios. Žmonės miršta, žūsta, bet nežūsta ir nemiršta idėjos. Tai suprasdami mes ir stiprūs” (704 psl.).

Po aštuonių dienų dienoraštyje pateikiamas šitoks Vytauto Landsbergio apibūdinimas: „Tiesiog stebėtina, kaip šis žmogus tokioje aplinkoje ir nervingiausioje situacijoje sugeba išlikti darbingas, ramus. Juk jis nuo sausio 7 ar 8 dienos nėra išėjęs iš rūmų į namus, tik buvo nuvykęs į Sporto rūmus pagerbti ten pašarvotų Nepriklausomybės gynėjų. Koks turi būti stiprus žmogus, koks nepalaužiamas patriotas. Niekad nepasakysi pagal išvaizdą, kad šis neaukštas, šiek tiek susikūprinęs žmogus toks nepalaužiamas Lietuvos gynėjas” (706 psl.).

Skaitydamas knygą, pradėjau galvoti apie išeivijos lietuvių. Ar jie autorės buvo pastebėti, ar įtraukti į aprašomus įvykius? Pirmąją užuominą pastebėjau 136 puslapyje, kur 1990 m. kovo 7 d. televizijos laidoje minimas Linas Kojelis. Nuo šio puslapio išeivijos pavardžių vis gausėjo. Daugiausia kartų, suskaičiavau – net penkiolika, minimas Romas Sakadolskis, „Amerikos balso” žurnalistas. Atskirai, be pavardžių, taip pat minimas „Amerikos balsas”. Po vizito į JAV, spaudos konferencijoje Kazimiera Prunskienė buvo paklausta, kiek jai padėjo išeivija, ar jie suvokia tikrąją mūsų padėtį? Jos atsakymas: „Didžiausi pagalbininkai atveriant duris buvo Juozas Kazickas, Jūratė Kazickaitė, nepagailėję nei laiko, nei pinigų. Šiandien J. Kazickas dirba mūsų klausimais Romoje”.

Pagarbiai minimi Stasys Lozoraitis, Pasaulio Lietuvių Bendruomenės pirmininkas Vytautas Bieliauskas, Romas Misiūnas, A. Štromas, Vytautas Vardys, R. Durbin, Arvydas Žygas ir gal kiti, kurių nepastebėjau ar neatpažinau.

Liūdnoka autorės išvada, parašyta 1992 m. lapkričio 2 d., Vėlinių metu, priešpaskutiniame knygos puslapyje: „Per paskutinius metus padariau galutinę išvadą: valdžia, jos blizgesys tėra būdas tiek kairiesiems, tiek dešiniams savimi pasirūpinti; kadangi dešinieji pasitaikė didesni ubagai, tai ir jų apetitai didesni, o būdai kvailesni, tautiškom spalvom bandomi dažyti” (726 psl.). Pagaliau priėjau jau minėtą paskutinį knygos sakinį su klausuku:

„LIETUVA BUS TOKIA, KOKIOS NORI JOS ŽMONĖS?” □

Antanas Vienuolis

Atkelta iš 5 psl.

reikėtų laikyti A. Baranausko memorialinio muziejaus – pirmojo Lietuvoje memorialinio muziejaus – įkūrimo data.

Augant klėtelės kaip muziejaus populiaramui, žmonės patys pradėjo nešti Vienuoliui asmeninius poeto daiktus, dokumentus, eksponatus, susijusius ne tik su A. Baranausko gyvenimu, bet ir su Anykščių praeitimi, su poeto epocha. Ir pats Vienuolis rūpinosi atkurti buvusį interjerą, panaudodamas vadinamuosius tipologinius (tos pačios epochos) daiktus: nupirko paklodę, lovatiesę ir užvalkalą; tais audiniais dabar užtiesta A. Baranausko lova. Kaip tautodailės pavyzdžiai klėtelėje vietą rado Baranausko motinos Rozalijos Bara-

nauskienės kraitinio važio galas, išdabintas ornamentais, bei seniausias eksponatas – poeto motinos kraičio skrynia, vadinama „kupu”.

Ant jo – smuikelis, gautas iš B. Pavilionio (vyskupo A. Pavilionio, gero A. Baranausko pažįstamo, giminaičio). Smuikas tapo puikia iliustracija uždegančiam rašytojo pasakojimui apie Baranausko kultūrinis interesus, apie jo gabumus muzikai, apie grojimą ne vienu muzikos instrumentu smuiku, gitara, klavikordu... Jį pakeliame ir mes, pasakodami apie būsimąjo vyskupo vaikystę, išdaigų pilną tarnystę liokajumi pas Gelvonų kleboną ir iš jo gautą smuikelį kaip atpildą „niekam tikusiam” tarniukui...

Muziejaus eksponatus Vienuolis labai saugojo, uoliai juos rinko, dažnai ekskursantams su gai-

lesčiu primindavo, kad karo metais dingo iš klėtelės daug vertingų daiktų: J. Biliūno aprašyta lazda, visos „Anykščių šilėlio” laidos, knygos su poeto autografais, vyskupo motinos nuometas ir kt.

Daugiausia rūpesčių Vienuoliui kėlė klausimas, kaip apsaugoti klėtelę nuo oro permainų, nuo darganų. Kiekvienų metų darbo plane Vienuolis rašydavo: „paimti visą klėtelę po stiklu”. Tik 1957 m. buvo pradėtas statyti apsauginis gaubtas (arch. J. Kvašys), baigtas 1958 m., jau po rašytojo mirties.

Rašytojas savo vaikus Stasiuką ir Laimutę buvo išmokęs: kai tik į kiemą ateina ekskursantai, reikia iš namų atsinešti didelį raktą, atrakinti klėtelės duris ir pradėti pasakoti... Šį ritualą kasryt kartojame ir mes, muziejininkai...

Tęsinys kitame numeryje